

УДК 796.862 (477)

Мадяр-Фазекаш Е. О.

АНАЛІЗ ЗМАГАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФЕХТУВАЛЬНИКІВ РАПІРИСТІВ

На спортивний результат впливають багато факторів – зовнішні та внутрішні, об'єктивні та суб'єктивні. У статті на основі педагогічного спостереження, детального аналізу змагальної діяльності спортсменів-фехтувальників на рапірах та аналізу наукової літератури сформульовано існування протиріччя між рівнем досягнень провідних спортсменів нашої країни та відсутністю конкуренції на внутрішній арені у рапірному фехтуванні. Як наслідок засвідчено та доведено потребу якісних змін у технічній і тактичній підготовці кваліфікованих спортсменів-рапіристів. Якісні зміни необхідні у зв'язку з систематичним вдосконаленням проведення змагань, збільшенням кількості учасників на виді зброї. Ці зміни необхідно робити у всіх видах та на різних етапах багаторічної підготовки спортсменів. Удосконалення змагальної діяльності відбувається шляхом об'єктивізації знань про структуру і підготовленість з урахуванням як загальних характеристик становлення спортивної майстерності в даному виді спорту та зброї, так й індивідуальних можливостей окремого спортсмена. В основі ефективної змагальної діяльності лежить орієнтація всієї системи спортивної підготовки на досягнення її оптимальної структури. Мається на увазі удосконалення її компонентів на всіх етапах багаторічної підготовки. Аналіз факторів забезпечення і реалізації в кожному виді спорту та виді змагань необхідно проводити на основі чіткого виділення характеристик змагальної діяльності, від яких залежить спортивний результат. Сучасний стан розвитку фехтування, який характеризується інтенсифікацією змагальної діяльності спортсменів, потребує впровадження диференційованих підходів до вдосконалення технічної та тактичної підготовки фехтувальників-рапіристів на етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей. Окрім того, вищезгадані зміни необхідні для якісного доповнення комплексної системи контролю над виконуваною роботою, який слід проводити з урахуванням специфіки змагальної діяльності. Зміни полягають також і у доповненні знань про кваліфікаційно-детерміновані особливості змагальної діяльності фехтувальників на рапірах на різних етапах багаторічної підготовки, а також розширенні використання інструментальних засобів тренування.

Ключові слова: фехтування на рапірах, удосконалення, техніко-тактична підготовка, спортсмени.

Постановка проблеми. На сучасному етапі змагальна діяльність та власне організація змагань із фехтування зазнали суттєвих змін: розширення програми до трьох видів зброї (рапіра, шпага, шабля), розіграш десяти комплектів нагород, розробка системи електрофіксації уколів і ударів та ін. [15]. Зміни змагальної діяльності у спорті в цілому та фехтуванні зокрема безпосередньо визначають спрямованість системи багаторічної підготовки спортсменів [15].

Передусім, корективи у правилах змагань і змагальній діяльності позначаються на техніко-тактичному арсеналі спортсменів та його реалізації в умовах протиборства [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основну увагу фахівців у фехтуванні сконцентровано на розгляді питань, пов'язаних зі структурою та змістом змагальної діяльності в різних видах зброї [4; 7; 8], удосконаленні різних сторін підготовленості фехтувальників [5] та їх контролю [11], що в основному розкривають питання підготовки спортсменів та лише частково торкаються теоретико-методичних аспектів підготовки фехтувальників [1; 9; 13].

Разом із тим рівень конкуренції у змаганнях на рапірах на внутрішній арені України є низьким. Фахівці вказують на відсутність якісної системи підготовки в цілому та окремих її складових на різних етапах багаторічного удосконалення [4; 12; 16].

Таким чином, протиріччя між рівнем досягнень провідних спортсменів України та відсутністю конкуренції на внутрішній арені у фехтуванні на рапірах формують потребу підвищення результативності змагальної діяльності за допомогою якісних змін у техніко-тактичній підготовленості кваліфікованих спортсменів.

Мета дослідження: визначити актуальні напрями удосконалення техніко-тактичної підготовки спортсменів у фехтуванні на рапірах.

Завдання дослідження

1. Вивчити і зробити аналіз літературних джерел.
2. Узагальнити теоретичні знання про підвищення ефективності підготовки спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки.

Методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення, систематизація літературних джерел, теоретична інтерпретація, порівняння.

Результати дослідження та їх обговорення. Еволюція теорії і методики спортивного тренування у фехтуванні викликали значні зміни у структурі та змісті техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих спортсменів у фехтуванні та її реалізації в умовах змагальної діяльності [2].

Так, В. Келлер [6], М. Ріднік [15] та інші вказують, що такі зміни у змагальній діяльності, як введення системи електрофіксації уколів, зміни розмірів та вимог до інвентарю значно впливають на вимоги до підготовленості спортсменів. Багаторічний розвиток світового фехтування викликав істотні зміни спортивної практики, а також регламентів ведення поєдинків, зачепив окремі компоненти спеціалізованої системи рухових дій учасників змагань.

Тому для вирішення проблем якісної спортивної підготовки необхідні об'єктивні дані щодо просторових характеристик і кількісних співвідношень типових прийомів нападу, маневрування та їх комбінацій в умовах змагань, ефективності технології вдосконалення прийомів та індивідуалізації техніки і тактики застосування пересувань на різних етапах багаторічної підготовки [9; 15; 16].

За твердженням В. Платонова [9], А. Стукаліна, Ф. Бурякіна [3], М. А. Ріднік [15], у фехтуванні прослідковується чітка спрямованість системи підготовки на удосконалення техніко-тактичних дій.

Аналіз змагальної діяльності у фехтуванні на прикладі різних видів зброї, який проводили І. Рошцін [10], О. Мороз [8], О. Шевчук [16], вказує, що спортсмени використовують порівняно з кінцем ХХ століття суттєво оновлений арсенал техніко-тактичних дій.

Відзначимо, що в науковій методичній літературі широко висвітлено сучасні тенденції та акценти техніко-тактичної підготовки фехтувальників [1; 4; 12; 14]. Результати теоретичного аналізу сучасних засобів і методів, що використовуються для вдосконалення спортивно-технічної майстерності фехтувальників, дозволяють стверджувати про існування різних підходів у цьому розділі системи підготовки фехтувальників.

Л. Рижкова [11] стверджує, що тактична інформація про наміри на застосування різновидів дій у фехтуальному двобої суттєво впливає на результат поєдинку та визначає загальні тактичні критерії бойових дій. Серед них такі: готовність до виконання дії перед початком двобою або в процесі двобою (навмисного, експромтного, навмисно-експромтного); реагування в стартовій фазі виконання дії (обумовленого простою реакцією, з вибором, з переключенням); рівень реалізації ініціативи ініціатором дії при побудові поєдинку (першого наміру, другого наміру).

Беззаперечно, ці критерії мають вагу виключно у комплексі з оптимальним арсеналом техніки та можливостями її реалізації у змагальній діяльності [9]. Водночас зростання спортивної майстерності фехтувальника передбачає перехід від спонтанного використання технічних дій на початкових етапах багаторічної підготовки до обумовленої протистоянням із суперником змагальної діяльності на подальших етапах багаторічного удосконалення. Для цього спортсмени мають оволодіти системою специфічних знань і навичок.

В іншому дослідженні Л. Рижкової [12] запропоновано ситуаційні компоненти підготовки та застосування обраних дій у поєдинках фехтувальників, очікуваних дій противника та їх критерії. До них, зокрема, зараховано рухові критерії оцінювання обраних дій, очікуваних дій, просторові критерії оцінки обраних дій, очікуваних дій суперника, операційні критерії оцінювання обраних дій, очікуваних дій суперника, психічні критерії оцінки обраних дій.

Зазначається, що психічні критерії оцінювальний обраних та очікуваних дій у противника ґрунтуються на відмінностях у рівні готовності фехтувальника до виконання дії та характеристиках реагувань при його виконанні, наприклад: обумовлене дією (просте реагування); дією з вибором сектора (сторони захисту, різновиди протидії); дією з переключенням від задалегідь обраного до іншого варіанту дій; передбачення довжини та моменту початку виконання [5; 11].

Можна стверджувати, що корекція тренувального процесу з врахуванням запропонованих критеріїв є перспективним напрямом удосконалення техніко-тактичної підготовки фехтувальників в цілому [1; 16].

Важливість рівня техніко-тактичної підготовленості в системі підготовки фехтувальників призвела до того, що велика кількість авторів присвятили цим питанням свої дослідження.

Згідно з думкою С. Колганова [7], техніко-тактичну підготовленість кваліфікованих фехтувальників на рапірах варто оцінювати за співвідношенням між обсягами застосування атак і засобів протидії атакам. Особливістю цього виду зброї є збільшена кількість використання атак (57,38 %) стосовно до відповідей (22,31 %), контратак і нападів з "прямою рукою" (17,27 %), повторними уколами (3,03 %).

При цьому в поєдинках, які проводять за чинними правилами змагань, кількість незарахованих нападів становила 27,69 % при завданні уколів у неуражувану поверхню тіла суперника. Ця помилка належить до рангу "технічного браку", тобто передусім вона потребує корекції.

Таким чином, удосконалення окремих аспектів техніко-тактичної підготовленості фехтувальників необхідно проводити з урахуванням сукупності площі уражуваної поверхні в цілому та місця передбачуваного уколу зокрема.

Водночас на прикладі фехтування І. Рошін [10] також відзначив значні зміни в сучасному арсеналі атаквальних дій фехтувальників, зумовлені, передусім, інноваційними впровадженнями у правилах змагань. Автор встановив, що у поєдинках шаблестів високої кваліфікації широко застосовуються способи завдання ударів, які раніше були заборонені або не зараховувались, зокрема удари плазом та поковзом. Окрім того, доля класичних ударів лезом становить лише 8,4 % від загального обсягу застосованих ударів. Натомість удари поковзом дорівнюють 37,1 %, плазом – 22,4 %, обухом – 19,0 %, лезом з прорізанням – 13,1 %. Порівняно з минулими роками кількість ударів у маску, руку, лівий бік (внутрішній сектор) зросла. За кількістю ударів у правий бік (зовнішній сектор) відбулися протилежні зміни.

А. Бакум [1] підкреслює, що в підготовці фехтувальників доцільним є використання сучасних комп'ютерних програм, мультимедійних систем, а також оптико-електронних систем реєстрації рухів, що успішно застосовуються в багатьох видах спорту для вивчення, удосконалення та контролю спортивної техніки, вказує на необхідність проведення досліджень техніко-тактичних дій з використанням інноваційних технологій для підвищення спортивно-технічної майстерності спортсменів. Разом із тим, варто врахувати, що використання власне інноваційних засобів реєстрації змагальної діяльності не може безпосередньо вплинути на рівень техніко-тактичної підготовленості фехтувальників. Проте вони є доречними для створення віддаленої мотивації та завдань у цьому виді підготовки для спортсменів на ранніх етапах багаторічної підготовки.

За період з 2000 р. до сьогодні удосконалення техніко-тактичної підготовки власне у фехтуванні деталізовано розглядалося О. Шевчук [16]. Автор запропонував підхід щодо використання комп'ютерної програми. В основі цього підходу автор передбачив розробку автоматизованих систем аналізу змагальної діяльності спортсменів. Було розроблено спеціальну комп'ютерну програму "Аналіз і моделювання змагальних дій фехтувальників".

Основним призначенням програми було зберігання інформації про зміст техніко-тактичних дій у сутичках досліджених боїв із зазначенням спортсменів, що їх виконали; розрахунок показників змагальної діяльності (обсяг і ефективність); моделювання фехтувальних сутичок і змагальних вправ.

Автор зробив спробу відобразити у програмі всі техніко-тактичні дії та варіанти їх виконання конкретними фехтувальниками в хронологічному порядку виконання в бою. За припущенням, це мало би допомогти виявити прийоми, якими суперники провокують виконання техніко-тактичних дій, а також самі способи протидії для конкретного спортсмена на дії супротивника, які занесені в базу даних.

При цьому запропонована О. Шевчук програма містить низку обмежень, пов'язаних з її реалізаційним компонентом: неможливість реєстрації сутички з обопільними результативними уколами (обопільні атаки), розпізнавання попередніх дій як не результативних, неможливість одночасного використання більше ніж однієї копії програми на одному комп'ютері [16].

Проте можливості безпосереднього використання комп'ютерних програм у навчально-тренувальному процесі фехтувальників-шпажистів є суттєво обмеженими [9].

Розглядаючи інші підходи, зазначимо, що В. Гамалій та А. Бакум [4] вказують, що чим менше часу фехтувальник витрачає на один поєдинок, тим більше наступальних дій він застосовує у поєдинку. Однак кількість застосованих у поєдинку дій ще не означає їхню варіативність. Для визначення індивідуального стилю діяльності першочергове значення мають такі чинники бойової діяльності фехтувальників, як частота та варіативність засобів нападу та оборони, середній час одного фехтувального поєдинку й характер підготовчих дій.

О. Мороз [8] вказує, що техніко-тактичний арсенал фехтувальників-рапіристів різних стилів бою має свої особливості. Вони виражаються в істотних відмінностях у застосуванні бойових дій. Автор вказав на необхідність урахувати в підготовці фехтувальників на різних етапах багаторічної підготовки те, що для спортсменів позиційно-наступального стилю характерною є виражена атаквальна спрямованість, обсяг наступальних дій у них становить 68,4 %. Маневрово-наступальний стиль у спортсменів у змагальній діяльності характеризується високим обсягом наступальних дій (55,8 %) та зустрічних нападів (30,5 %). Для спортсменів маневрово-захисного стилю характерним є більш рівномірний розподіл між окремими різновидами бойових дій. Позиційно-захисний стиль передбачає переважне застосування контрнаступальних (31,3 %) та захисних дій (33,9 %). Ці дані є цінними, проте потребують безпосереднього впровадження до навчально-тренувального процесу фехтувальників.

Таким чином, у вдосконаленні техніко-тактичної підготовки спортсменів у фехтуванні на рапірах набувають актуальності практично-орієнтовані або практично-реалізаційні підходи. Вони можуть бути

пов'язані з удосконаленням структури та змісту спеціальної фізичної підготовленості, моделюванням умов змагальної діяльності та індивідуальних профілів спортсменів у тренувальних формах змагальних вправ.

На нашу думку, слід звернути увагу на такі напрями, які спроможні на високому рівні ефективності та з мінімальними ресурсними витратами якісно впливати на рівень техніко-тактичної підготовленості фехтувальників.

Актуалізацію методичних підходів до техніко-тактичної підготовки спортсменів у фехтуванні на шпагах варто вбачати в обґрунтуванні ефективності програм удосконалення техніко-тактичної підготовки фехтувальників на шпагах на різних етапах багаторічної підготовки; доповненні комплексної системи контролю техніко-тактичної підготовленості спортсменів з урахуванням специфіки змагальної діяльності; доповненні знань про кваліфікаційно-детерміновані особливості змагальної діяльності фехтувальників на рапірах на різних етапах багаторічної підготовки; розширенні сфери використання інструментальних засобів тренування.

Висновки

1. У практиці фехтування на рапірах існує потреба акцентованого розгляду наукових питань ефективної техніко-тактичної підготовки спортсменів на різних етапах багаторічного вдосконалення, які згодом зможуть реалізувати свої індивідуальні можливості на національному та міжнародному рівнях.

2. Набувають актуальності наукові дослідження, пов'язані з удосконаленням структури та змісту спеціальної фізичної підготовленості, моделюванням умов змагальної діяльності та індивідуальних профілів спортсменів у тренувальних формах змагальних вправ, які можна реалізувати у програмах техніко-тактичної підготовки з використанням специфіки змагальної діяльності, доповненні знань про кваліфікаційно-детерміновані особливості змагальної діяльності фехтувальників на рапірах у різних етапах багаторічної підготовки.

Перспективи подальших досліджень передбачають удосконалення техніко-тактичної підготовленості спортсменів у фехтуванні на рапірах для максимальної результативності в змагальній діяльності.

Використані джерела

1. Бакум А. В. Современные тенденции технической подготовки фехтовальщиков / А. В. Бакум // Педагогика, психология та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 8. – С. 12–15.
2. Дмитренко Д. Аналіз теоретичних розробок моделі індивідуального стилю діяльності фехтувальника / Д. Дмитренко // Молода спортивна наука України : зб. наук. праць в галузі фіз. культури і спорту. – Л., 2004. – Вип. 8, т. 1. – С. 143–146.
3. Стукалин А. В. Перспективы совершенствования техники фехтования на рапирах в связи с изменениями правил судейства / А. В. Стукалин, Ф. Г. Бурякин // Теория и практика физ. культуры. – 2007. – С. 70–78.
4. Гамалій В. Техніко-тактичні дії рапіристів високої кваліфікації в умовах змагань / В. Гамалій, А. Бакум // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. – 2011. – № 3. – С. 16–19.
5. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Ильин Е. П. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с.
6. Келлер В. С. Теоретические основы спортивной тактики / В. С. Келлер // Фехтование : сб. ст. – М., 1983. – С. 37–39.
7. Колганов С. Н. Показатели результативности атак у квалифицированных фехтовальщиков на рапирах при различиях в режимах фиксации уколов и размерах поражаемой поверхности / С. Н. Колганов // Вестник спортивной науки. – 2006. – Вип. 3. – С. 2–5.
8. Мороз О. Залежність стилю змагальної діяльності фехтувальників-шпажистів від особливостей темпераменту / О. Мороз, В. Бусол // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. культури та спорту. – Л., 2006. – Вип. 10, т. 2. – С. 274–280.
9. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2004. – 808 с.
10. Роцін І. Г. Оптимізація техніко-тактичної підготовки фехтувальників-шаблістів на етапі спеціалізованої базової підготовки : дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 / Роцін Ігор Геннадійович; ЛДДФК. – Л., 2008. – 175 с.
11. Рыжкова Л. Г. Проблемы усовершенствования процесса технико-тактической подготовки фехтовальщиков на этапе углубленной тренировки / Л. Г. Рыжкова // Современный олимпийский спорт и спорт для всех : VII Междунар. науч. конгр. – Минск, 2003. – Т. 3. – С. 127–128.

12. Рыжкова Л. Г. Тактическая информация о намерениях на применение разновидностей действий в фехтовальном бою / Лариса Геннадьевна Рыжкова // Ученые записки. – 2011. – № 3. – С 173–178.
13. Спортивное фехтование : учеб. для вузов физической культуры / под общ. ред. Д. А. Тышлера. – М. : Физкультура, образование и наука, 1997. – 385 с.
14. Турецкий Б. В. Стили боевой деятельности фехтовальщиков / Б. В. Турецкий // Системное исследование индивидуальности. – Пермь, 1991. – С. 120–121.
15. Ридник М. А. Средства ведения поединков как основа опережающего моделирования технико-тактической подготовки юных фехтовальщиков / М. А. Ридник // Учен. записки. – 2009. – № 11. – С. 83–86.
16. Шевчук Е. Н. Состояние проблемы технико-тактической подготовки квалифицированных фехтовальщиков / Е. Н. Шевчук // Современный олимпийский спорт и спорт для всех : тез. докл. XI Междунар. науч. конгр. – Минск, 2007. – Ч. 3. – С. 56–59.
17. Smith J. J. The techniques and tactics of modern foil fencing / J. J. Smith // Summers dale Publishers. – Chichester, 2003. – P. 174.

Madyar-Fazekash E. O.

ANALYSIS OF COMPETITIVE ACTIVITY FENCERS ON FOIL

The sports result is influenced by many factors – external and internal, objective and subjective.

In this article, on the basis of pedagogical observation, a detailed analysis of the competitive activity of fencers on foils and the analysis of scientific literature, we were able to form the existence of a contradiction between the level of achievements of the leading athletes of our country and the lack of competition in the domestic arena in foil fencing. As a result, we were able to confirm and prove the need for qualitative changes in the technical and tactical training of qualified athletes-fencers on foils. Qualitative changes are necessary in connection with the systematic improvement of the competition, an increase in the number of participants in the form of weapons.

These changes need to be done in all kinds and at different stages of long-term training of athletes. Improvement of competitive activity takes place by objectifying knowledge about the structure and preparedness taking into account both the general characteristics of the development of sportsmanship in a given sport and weapons, and the individual capabilities of an individual athlete. An effective competitive activity is the orientation of the entire sports training system to achieve its optimal structure. It means the improvement of its components at all stages of long-term preparation.

The analysis of the factors of support and implementation in each kind of sport and the form of competitions must be carried out on the basis of a clear identification of the competitive activity characteristics, which determine a sports result.

The current state of fencing development, which is characterized by the intensification of the competitive activity of athletes, requires the introduction of differentiated approaches to improving the technical and tactical training of the fencers on rapiers at the stage of maximum realization of individual opportunities.

In addition, the above-mentioned changes are necessary for the qualitative addition of an integrated control system over the performing work, which should be carried out taking into account the specifics of the competitive activity. The changes are also in the addition of knowledge of the qualification-specific features of the competition activity of fencers on rapiers at various stages of long-term preparation, as well as the expanded use of training tools.

Keywords: *fencing on foil, improve, technical and tactical training, athletes.*

Стаття надійшла до редакції 02.02.2018 р.